

Graham E. Fuller, *Svijet bez islama*, Izdavač d.o.o. Dobra knjiga, Sarajevo, 2015. naslov originala: *A World Without Islam*, 2010. Tiraž 1000 primjeraka.

Graham E. Fuller, poznati američki politički analitičar, specijalista za islamski ekstremizam, rođen je 1937. godine. Bivši je zamjenik direktora Nacionalnog obavještajnog vijeća u CIA-i, te bivši politolog na RAND-u. (američka organizacija koja se bavi istraživanjem različitih društvenih problema u cilju temeljite analize i predlaganja odgovarajućih rješenja) Angažiran je u svojstvu gostujućeg profesora historije na Simon Fraser Univerzitetu. Autor je mnogih djela o Bliskom istoku kao što su: *Budućnost političkog islama*, *Centar Univerzuma: Geopolitika Irana*, *Nova Turska Republika*, *Tri istine i jedna laž*, te novele *Prekinuta sudbina*. Koautor je nekoliko knjiga: *Tursko-kurdsko pitanje*, *Arapske ši'ite: zaboravljeni muslimani*, *Nova Turska geopolitika: od Balkana do Zapadne Kine*, itd. Graham Fuller je živio i radio u Islamskom svijetu skoro dvije decenije.

Predmet ovog prikaza je Fullerova knjiga *Svijet bez islama*. Knjiga ima 390 stranica. U formalnom smislu sastoji se od uvoda, tri dijela sa 14 poglavlja, te bilješki. Prvi dio naslovljen je kao "Hereza i moć", drugi "Susret na civilizacijskim granicama islama" i treći "Mjesto islama u modernom svijetu".

Glavna teza autora proistječe iz samog naslova knjige. Da li bi svijet bio drugačiji bez islama? Da li bi iscertane krvave granice bile drugačije da nije bilo islama, ili religija uopće!? Ako se smatra da je religija imala negativnu ulogu u modernoj historiji,

šta je onda alternativa? Šta je sa sekularnim nasiljem koje je dominiralo historijom Zapada u dvadesetom stojeću? Šta je sa ideologijama koje su odnijele nekoliko desetina miliona ljudi; nacizmom, fašizmom, komunizmom, koji nisu imali apsolutno nikakve veze sa religijom!?

Da li je svijet u problemima zbog islama ili su problemi političke prirode? Ova knjiga daje jasan i nedvosmislen odgovor na postavljena pitanja. Da nema islama zasigurno bi postojale druge religije koje bi imale sličnu ulogu u datim okolnostima. Dakle svijet bez islama ne bi značajno promijenio prirodu stvari. (strana 374) Da nije bilo islamske kulture i civilizacije, svijet bi intelektualno i kulturalno bio dosta siromašniji. Nijedna druga civilizacija nije trajala toliko dugo, niti doživjela tako brzu ekspanziju.

Odnos između države, religije i moći ključna je tema ove knjige. Država u suštini pokušava prisvojiti i prilagoditi religiju te je pretvoriti u "državnu religiju". (strana 50). Jedno od najvažnijih naslijeđa Istočnog carstva i ključna teza ove knjige jeste formiranje državnih crkava u istočnoj Evropi i na Bliskom istoku po principu koji je često primjenjivan u povijesti: *Cuius regio, eius religio – čija država, njegova i religija*. Primjer vidimo i u krvavoj historiji Balkana i sukobu srpskih pravoslavaca i hrvatskih katolika. (strana 89) Praktično, politika je bila umiješana od početka, počevši od Kristova raspeća. Većina jevrejskih religijskih vođa smatralo je Isusa lažnim poslanikom, a pokret heretičkim, te naredili njegovu smrt.

Da se islam nije pojavio na historijskoj sceni Bliskim istokom bi dominiralo pravoslavno kršćanstvo. Huntigton iznosi tezu da bi se pravoslavlje moglo sukobiti sa Zapadom sa islamom ili bez njega. To neprijateljstvo je još uvijek prisutno, iako Crkva više ne kontrolira Bliski istok. Međutim, manjinske pravoslavne zajednice još uvijek postoje na Bliskom istoku. U slučaju ovog regiona i njegovih religija, teologija nije ono što predstavlja izvor konflikta. (strana 80) Teorije tipa "islam protiv

Zapada" su dihotimije koje suočene sa stvarnošću bivaju lahko pobijene.

Hereza na grčkom ima bezazlen prijevod u značenju *izbor*, a to je svjesna odluka da se slijedi put ili ideja. (strana 50). Razumijevanje dinamike hereza ukazuje nam kako religija služi kao sredstvo, a ne uzrok konflikata i sukoba, koji se baziraju na poprilično svjetskim interesima i rivalstvima. (strana 68) Autor postavlja tezu da je hereza ponekad važna koliko i religija te podsjeća da je kršćanska doktrina usvojena na Nikejskom saboru, 325. godine, i to glasanjem živih autoriteta. Tada je odbačen *Marcijanizam*, (tvrdnja da je cijeli Stari zavjet beznačajan, te da je jedino Pavle razumio Kristove poruke, dok su ostali apostoli bili nepouzdanji), *Arijanizam*, (propovijeda da je Otac stvorio Isusa i Svetoga duha. Zbog toga je Isus imao početak, dok Bog nije. Bog postoji sam po sebi, a sin ne, pa zbog toga ne može biti Bog. Prema tome, Isus je niže biće), *Ebionizam*, (jevrejsko-kršćanska sekta iz prvoga stoljeća, prožeta utjecajem judaizma, smatrala je Isusa poslanikom, a ne božanstvom, što je kompatibilno sa islamskim tumačenjem Isa, a.s. Nešto kasnije herezom su proglašeni: *Mono-fizitstvo*, *Eutihijanizam*, *Doketizam*, *Pelagijanstvo* i *Monotelizam*).

Postojala su mnoga doktrinarna neslaganja oko Isusove prirode. Tako se postavlja pitanje: ako je Isus bio božanske prirode, kako onda razumjeti ulogu pape kao namjesnika Krista? Ne može postojati namjesnik samoga božanstva, dok bi se u slučaju da je Krist imao ljudsku prirodu niz mogao nastaviti od Petra do crkvenih otaca, a onda i pape kao namjesnika ljudskoga Krista. (strana 106)

Nakon što su muslimani stupili na bizantijsko tlo prelasci na islam su bili u manjem obimu. Pod Emevijskim hilafetom svega 10% stanovništva je prešlo na islam. Na početku su Arapi bili protiv toga jer su novi muslimani umanjivali ekonomsku i statusnu prednost Arapa. (strana 111) Islam je mijenjao političko okruženje, ali i ono njega. Fleksibilnost muslimanskog društva, kulture i religije bila je impresivna, čak i u najtežim periodima.

Islam je ono što muslimani kažu da on jeste, i kako se muslimani ponašaju u skladu s tim. (174)

U drugom poglavlju autor podcrtava civilizacijska razmeđa, a ne krvave granice islama kako ih Huntington naziva. "Tvrditi da postoji stalni konflikt između muslimana i nemuslimana apsolutno je apsurdno". Čak i u "svijetu bez islama" postoje mnoge granice na kojima se zajednice mogu sukobiti. (strana 177) Muslimani dolaze u susret sa Indijom, Rusijom i Kinom. Dešavaju se veliki preokreti u susretu sa budizmom, hinduizmom i konfucijanizmom. Islam je u dijelove Rusije došao prije kršćanstva. Danas je to druga religija u ovoj zemlji, a muslimana ima oko dvadeset miliona. Također i u Kini ima oko dvadeset miliona muslimana, više nego u mnogim muslimanskim zemljama. (283)

Treći dio knjige bavi se statusom islama u modernom svijetu, kojeg je odredila borba protiv kolonijalizma, nacionalizma te borba za nezavisnost mnogih muslimanskih zemalja. Ne postoji regija koja je doživjela kontinuiranu zapadnu intervenciju kao što je Bliski istok. "Ne priznati bilo kakav utjecaj ili ulogu vlastite politike duge dva stoljeća ili više, u doprinosu brojnim današnjim odgovorima iz muslimanskog svijeta graniči s potpunom zatupljenošću ili svjesnom naivnošću". (strana 330)

Šta je rješenje? Graham E. Fuller nudi odgovore kako doći do nove politike u islamskom svijetu. (strana 353 – 374)

- *Niko u svijetu danas ne može zaustaviti terorizam, ali se on može kontrolirati i ograničiti.* Današnja politika SAD-a to ne može učiniti jer je zapravo pogoršala problem.
- *Borba za nacionalnu slobodu:* Historija svjedoči koliko je država koje imaju legitimitet nastalo na "nezakonitom nasilju": Turska, Izrael, Kina, Meksiko, Alžir, Indonezija, Grčka, Bugarska, Kuba, Vijetnam, Kenija, Južna Afrika i Sjedinjene Američke Države.
- *Pružanje oružanog otpora stranjoj okupaciji:* U posljednje vrijeme riječ je o otporima američkoj invaziji na

Irak, Afganistan i Somaliju. Ipak su SAD podržavale otpor Crvenoj armiji u Afganistanu osamdesetih godina prošloga stoljeća. Čak i demokratske države koje sudjeluju u ratu otvoreno odbijaju raspravu o tome šta predstavlja prihvatljivo nasilje? Pitanje proporcionalnog odgovora je dio klasične rasprave o pravednom ratu. Kad, npr. teroristi ubiju nekoliko vojnika, da li se može smatrati moralno ispravnim činom ubojstvo na stotine drugih? Šta je sa izraelskom neformalnom taktikom "stotinu očiju za jedno oko"? Šta je sa Dresdenom, Hirošimom i Nagasakijem, operacijama koje su imale za cilj zastrašivanje i demoralizaciju, danas poznatije kao stvaranje "šoka i stupora"?

- *"Pregovaranje" s teroristima:* Državnici često završe za pregovaračkim stolom s teroristima – upravo zato što su shvatili da pregovori mogu dovesti do rješenja. Britanci su na kraju pregovarali sa Irskom republikanskom armijom (IRA). Značajan broj Izraelaca vjeruje da moraju razgovarati sa Hamasom.
- *Terorizam je oružje slabih:* Terorizam na Bliskom istoku, moguće je značajno umanjiti, ali samo ako se promijene uvjeti koji ga proizvode. Nije potreban veliki broj terorista da bi došlo do destabilizacije zemalja. Izraelska okupacija Palestine jasno svjedoči o toj vrsti neuspjeha. Izrael je jedino postigao stvaranje značajnog otpora u cijeloj regiji, i to sa globalnim posljedicama.
- *Muslimanskom društvu potrebno je pružiti šansu da se stabilizira i vrati u normalno stanje.* Samo muslimani mogu promijeniti način razmišljanja svojih zajednica u borbi protiv terorizma. Umjereni islamisti su najsposobniji za intelektualno i fizičko razoružavanje radikala.
- *Većinu problema moguće je riješiti bez pozivanja na islam kao remeti-lački faktor:* Vašington bi se trebao ponašati kao da islam nije postojao u formiranju svoje politike na Bliskom istoku.
- *Zapadna vojna i politička intervencija u muslimanskom svijetu mora se*

zaustaviti: To podrazumijeva povlačenje svih američkih i zapadnih snaga sa muslimanskih teritorija.

- *Sjedinjene Američke Države moraju prestati davati podršku pro-američkim diktatorima.* Mora se dozvoliti demokratizacija muslimanskog svijeta, pronaći rješenje palestinskog pitanja te ulagati u obrazovanje i infrastrukturu umjesto u bliskoistočne ratove na koje je SAD potrošio tri triliona dolara, ističe Fuller.

Knjiga Grahama E. Fullera *Svijet bez islama*, jedinstveno je djelo ovakvog žanra na našem području. Sa njom se djelimično mogu porediti knjige Edvarda Saida *Krivotvorenje islama* i *Poremećenost svijeta*, Amina Maaloufa. Autor jako dobro poznaje prilike u muslimanskom svijetu, geopolitička kretanja, kao i genezu sukoba u povijesti zajednica na Bliskom istoku, ali i šire. Zbog prirode posla kojim se bavio iznosi pomalo futuristička razmišljanja, koja danas postaju realnost. Vjerovatno u to vrijeme nisu bila. Npr. savez Rusije, Irana i Turske. Autor konstantno brani tezu da svijet ne bi bio drugačiji bez islama. Islam ne može preuzeti hipoteku historijske krivice za sukobe Istoka i Zapada.

Ovo je iznimno korektno, edukativno, štivo koje nudi važne informacije o islamu i muslimanima, pisano perom nemuslimanskog autora. Fuller ima pošten pristup prema islamskoj civilizaciji i njenom doprinosu ukupnim svjetskim odnosima. Knjiga je utemeljena na relevantnim izvorima koje umiju koristiti samo vrsni politički analitičari svjetskoga ranga. Slažemo se sa prof. dr. Fahrom Fejzić-Čengić, recenzentom ovog izdanja, da je ovo knjiga koju bi trebala imati svaka muslimanska kuća. Izvanredan prijevod knjige *Svijet bez islama* donijeli su nam Hadžera Šikalo i Hazim Okanović. Nadamo se da će uskoro biti prevedene još neke od Fullerovih knjiga na bosanski jezik. To akademska i šira društvena javnost s radošću očekuje.

Suad Mahmutović